

Tidskrift
for
Landøkonomie.

Udgivet

af

J. E. Hald,

Secrétaire i det Kongelige Landhuusholdnings-Contol.

3die Binds 2de Hefte.

Kjøbenhavn 1834.

Forlagt af J. S. Schubothe's Boghandling,

Trykt hos C. E. Møller.

Scannet 2016 af Jesper Vang Hansen

Indhold.

	Side
Om Oldtidens Agerdyrking og Agerdyrkningsredskaber, med noget Hensyn til Nutiden; af Gaardeier C. Luno	149.
Om det Beatonfle Agerdyrknings-System's Ubedelse og Fremgang i Bøhmen; meddeelt af Samme	165.
Noget om Landvæsensets Tilstand paa Bornholm; af Pastor L. Børresen	198.
Kalk, anvendt med Fordeel paa Haraldslunds Jorder; efter Proprietair Walkhers Meddelelser til Udgiveren	229.
Dyrskuer i Ringkjøbing Amt	234
Bemærkninger ved Greb Egehenyis i det danske Crog oversatte Skrivt om Hesteavl og Veddeleb, med Hensyn til, hvorvidt hans Yttringer kunne blive anvendelige paa Danmarks Hesteavl; af Auktionsdirecteur D. Lembigh	245.
Bemærkninger til ovenstaaende Afhandling	319.
Svar derpaa; af D. Lembigh	337.
Om Dyrkingen af tidlige Kartofler	337.
Om Kelp (Tangasse)	340.

Noget om Landvæsenets Tilstand paa Bornholm.

Det synes meget rimeligt, at et saa isoleret Land, som Bornholm, maa staae tilbage i Culturen, som jo skylder Samfærdsel sine fleste og største Fremskridt; og denne Mening synes ogsaa at være temmelig almindelig iblandt Dem, som ikke noiere kjende Landet eller have Egne og Leilighed til at fælde en paa egen Erfaring, ikke paa forudfattede Meninger, grundet Dom om dets virkelige Tilstand. Imidlertid burde dog De, der af theoretiske eller aprioriske Grunde have saa ringe Tanker om Bornholm, erindre, at Deboere ikke pleie at staae paa det laveste Trin i aandelig Udvikling. Desuden have Bornholmerne aldrig kjendt det Adels Tyrannie, som saa dybt nedtrykkede de fleste andre danske Provindser, undtagen maaskee under Svenskernes korte Herredomme i Aaret 1658; men selv den Katastrophe, som gjorde Ende paa dette, vidner om en Aand, som ikke let bøier sig under Slaveaaget. Selveiendom blev allerede tidligt almindeligt paa Bornholm, og i det sidste Aarhundrede er dets Skibsfart bleven meget udbredt. Folket danner en egen Landmilice, hvis Officierer tages af dets egen Midte. Disse maae ikke alene erhverve sig selv fundamentale Kundskaber, men ofte fortsætte deres Uddannelse paa militaire Instituter i Kjøbenhavn eller

Sjælland. Ogsaa Indretningen med "Sande: mænd", som svare til, men dog ere noget langt Uudet, end de danske Provindsers Sognefogeder, bidrager — og har i Aarhundreder bidraget — til at fremme fundamentale Kundskabers Udbredelse. Selv de hyppige Strandinger ved Landets Kyster bidrage dertil, fordi Enhver, der vil ansættes som Forbjerger, maa kunne læse og skrive. Heller ikke findes her den skarpe Adskillelse mellem Borgere og Bøndestand, som andre Steder holder den sidste paa et saa lavt Trin i Samfundet. Snarere danne de egentlige Bønder, eller Gaardmændene, her et Slags Adelsstand, som staaer paa lige Trin, i det Mindste, med Kjøbstedborgerne. Mange Bønder ere endog beslægtede med Embedsmændene, omgaaes med dem og faae derved i det Mindste en vis Politur, om end ikke Cultur. Det maa derfor ikke forundre Nogen, at den bornholmske Almue i almindelig Cultur og fundamentale Kundskaber ikke staaer tilbage for nogen anden Almue i Danmark og maaskee over de fleste, skjøndt Skolevæsenet her endnu er i sin Barndom. Bornholmeren har af Naturen gode Anlæg og Evner, megen Lærlyst og Mod til at udholde Besværligheder. Derfor finder man ogsaa Mange, som fra ringe Stand og blot ved egen Duellighed og Flid have hævet sig til anseelige Stillinger i Livet.

Hovedtrækket i Bornholmernes Character er — efter min Erfaring — en vis Selvfølelse,

som vel undertiden udarter til taabelig Forfængelighed, Inderbildstthed o. desl., men som ogsaa er en Moder til megen ædel og agtværdig Kraftudvikling. Sjællænderen, Synboen, Tyden o. s. v. sætter sin jordiske Lyksalighed — saavidt jeg kjender til disse Folk — i at pleie Bugen; — Bornholmeren lever derimod gjerne ved kolde Kartofler, dyppede i Silde-
delage, for at kunne vise sig i Kirken i en anstændig Klædning. Af denne Selvfølelse hidleder jeg ogsaa hvad man kalder Bornholmernes Stridighed; thi det er dog egentligen kun en Følelse af Frihed og Rettighed, som rigtigtnok er levende, selv hos den mindste Tjenestdreng. Men selv saadanne Feil ere dog agtværdigere, end den slaviske Dorst-
hed, som alene er bekymret for Bugens Pleie. En Almue, som den bornholmske, fordrer vel Meget; men der kan og virkes Meget paa den.

Disse almindelige Bemærkninger om den bornholmske Almuens Aandsdannelse og Character har jeg anseet det for nødvendigt at forudstikke, for at sætte Læseren paa det Punct, hvorfra de efterfølgende Bemærkninger om Uolsvæsenets Tilstand bør betragtes. Især i denne Henseende venter man naturligviis ikke Meget af et saa isoleret Land, som for en stor Deel bestaaer af Lyngheder. Jeg maa tilføje, at jeg selv kom hertil med samme Mening; men snart indsaar jeg dog, at Uolsbruget i det Mindste ikke i alle Henseender er slet. Jordens Bearbejdning, som dog unægteligen er noget af

det Bigtigste ved Volsbruget, er meget omhyggelig. Den gamle bornholmske Plov er vel plump og tung; men formedelst sit lange Løb ("Plovshoved") gaaer den meget stift og stadigt og hvælver Ploiestrimlen ("stryger") godt. Harver med Trætænder, som endnu bruges saa mange Steder i Sjælland og vist endnu mere i Jylland, har jeg aldrig seet paa Bornholm, undtagen hos mig selv; og jeg har fundet det vanskeligere at faae mine Folk til at bruge dette Redskab, end den nordamericanske Svingplov. Harvetænderne ere lange og gaae op igjennem Harvebullen, saa at de kunne skærpes og drives saa langt igjennem, som Omstændighederne fordrer. Tromlen ("Mullen") er her meget tyk, og den anvendes saa ofte, at Jorden bliver smul, som i et Havebed, før Bygget udsaaes. Desuden anvender man en særdeles Omhu paa at behandle Jorden, naar den er meest passelig ("gadelig"), hverken for vaad eller for tør. Bornholmeren besidder en særdeles Færdighed i og sætter megen Pris paa at holde Plovsuren lige og jevn. Han ploier 3 Gange til Byg, 1 Gang om Efteraaret, eller strax efter Høst, og 2 Gange om Foraaret. Jorden kastes aldrig ved to paa hinanden følgende Ploininger til een Side, og den første Ploining om Foraaret er som oftest Tverploining. Frugtfolgen er efter Bøvelbrugets Regler i 5 Skifter eller Fald: 1) Rug, gjødet, 2) Hvile, 3) Byg, 4) Erter, 5) Byg. I 5 Aar giver altsaa Jorden 4 Gæd:

afgrøder, uden at udmattes, da man i Almindelighed gjsøder godt (omtrent 100 smaa Læs paa 1 D. Land). Afgrøderne ere som oftest ogsaa meget gode. Rug giver almindeligviis 12 til 16 Fold, Hvede ofte endog over 20 Fold, Byg 10 til 12 Fold. For saa vidt kan man altsaa sige, at det bornholmske Aalsbrug er endog fortrinligt, især i denne Egn, hvor nu de fleste Bønder have Kløver i den hvileende Mark. Denne Frugtsølge synes at være meget gammel, og da den i det øvrige Danmark er saa ny, finder jeg det meget rimeligt, at den har sin Oprindelse fra Lübeckerne, som i det 16de Aarhundrede (omtrent fra 1525 til 1575) havde Landet i Besiddelse. Sagnet siger, at Landet i den Tid blev dyrket som en Hauge, og paa mange Steder vise ogsaa gamle Tornrener Spor af fordums Indhegning*). Urteavlen er imidlertid begyndt endnu i Mands Minde; men Vikker synes at være ældre her paa Landet; og før nogen Slags Bælgfæd blev dyrket her, lod man maaskee Ugeren hvile igjen i 4de Aar, mellem begge Bygafgrøderne. Den omtalte Frugtsølge i 5 Skifter er ganske almindelig over hele Landet, undtagen hvor nyere Dristningsplaner have fortrængt den, og Ingen veed af nogen

---

*) Dette er især i Vindens faldende, naar man passerer Landeveien fra Aakirkebye til Nexø og kommer henimod Bodils Kirke. Da viser Skraaningen af Slamre Bjerg, som hæver sig over Kirken, sig som en Samling af Hauger med levende Hegn.

ældre Dristtsmaade at sige. Det synes mig derfor temmelig afgjort, at Lübeckerne alt for 300 Aar siden have bragt Agriculturen her til en ikke ubetydelig Høide*); i det Mindste kan jeg ikke paa anden Maade forklare, at denne isolerede De saaa tidligt har staaet paa et høiere Trin i Agriculturen, end de øvrige danske Provindser.

Imidlertid maa man dog heller ikke troe, at det bornholmske Voldsbrug i alle Henseender er fortrinligt. Var hele Landet saaledes dyrket, som jeg har omtalt, maatte man med Ret forundre sig over, at det ikke kan udføre mere Sæd, ja ofte endog behøver Tilførsel. Tingen er, at kun den mindste Deel af Landet er saaledes dyrket; en stor Deel ligger endnu som Lynghede, og en endnu større Deel nyder, under Navn af Havrejord, en meget ufuldkommen Dyrkning og bliver aldrig gjødet. Deraf kommer det da og, at man kan gjøde "Bygjorden" saa godt, og at denne, som i Aarhundreder har faaet saa rigelig Gjødning hvert Ste Aar, kan give saa rige Afgrøder, især da det i Regelen er den bedste Jord, man oprindeligen har valgt til Bygjord. Havrejorden giver derimod des:

---

*) Minder om Lübeckerne Birkfomhed her ere endnu Beir-møllerne, som have den gammeltydske Fagon, Seisen, (Leen), som endnu hentes fra Lübek, adskillige tydske Udtryk, s. Ex. harre (vente = harren), Stal (Stelle, en nedlagt Gaards Grund), hohl (huul), Høle (Hule), Garse (Heire), o. m. fl.

mindre, i flette Aar saa godt som Jntet. Havren
saaes efter een Pleining, som ofte er maadelig nok,
naar Jorden er fuld af Kragetorn, faste Steen
o. desl., og man er i Almindelighed vel fornøiet,
naar man kan høste et Læs efter hver Ed. Udsæd.
Paa god fast Jord bliver Havren meget kjernefuld,
men kort og fæn i Straaet. Paa den saa kaldte
"øre"*) Jord derimod bliver nok en Deel Foder,

---

*) Det er ikke let at sige, hvad det er, man her kalder ør
Jord. Ofte er den meget let; men den egentlige Sand-
jord kaldes dog ikke ør Jord. Den er ofte svampagtig,
uden dog at kunne kaldes Tørvejord. Den meste ør
Jord er et Slags Leer, som ælter meget, naar den er
vaad, men taber sin Sammenhæng, naar den bliver tør
(Lette?). Den er væsentligt forskjellig fra Skorleret Jord,
da den hverken smuldrer eller modstaaer Tørren saa godt
som denne. Heller ikke er det blot Mangel paa Muld,
som gjør Jorden til ør Jord; thi der er ogsaa gammel
Bygjord, som kaldes ør Jord og har dennes Egenskaber.
Den er ofte siddbundet og har et flet Underlag; men dette
er dog ikke Tilfældet med al ør Jord, og kan nok ogsaa
være Tilfældet med Jord, som ikke er ør. Snarere er
det Jord, som tilforn har været bevøret med Lyng; thi
det er bekjendt nok, at denne Plante udtarer Jorden til
en betydelig Dybde, saa at den for lang Tid bliver usfrugt-
bar. Navnet ør er uden tvivl det gammel-danske our,
som endnu skal bruges i Sverrig og Norge, og som end-
nu forekommer i forskjellige Sammensætninger (s. Ex.
Overdrev, Der- eller Dred = Ager) og har Betydning af
udyrket, maaskee det Samme, som "Ur," d. e. oprin-
delig, saadant, som Naturen har frembragt det. Ør er
altsaa det Modsatte af det tydske Urbær.

men fuldt af "Langsurt" (Lokes Urt, onde Urter, chrysanthemum segetum) og med liden og slet Kjerne. Havrejorden drives enten hvert andet Aar og hviler hvert andet, eller dyrkes i to eller flere Aar itræk og hviler ligesaa længe. Det er let at begribe, at den paa denne Maade hverken kan give Afgrøder, som lønne Dribsomkostningerne, eller god Græsgang til Creaturerne. Den er kun et Middel til at berige Bygjorden, som maa føde Bonden, men vilde føde ham meget slet, dersom han skulde bære saadanne Byrder, som de øvrige danske Bønder.*) Man indseer derfor meer og meer Nødvendigheden af at opdyrke Havrejorden eller forvandle den til Bygjord, og betydelige Skridt ere alt gjorte i denne Henseende. Flere Bønder i denne Egn have omtrent fordoblet deres Bygjord, og adskillige Gaarde her i Sognet ere i de sidste Decennier meer end fordoblede i Værdie, i Forhold til andre Landeiendomme. Almindelig kan dog denne Opdyrkning ikke blive, før de adspredte Jordslodder blive samlede ved Udskiftning, og det er derfor glædeligt, at denne ved Landsfaderens Omhu er bragt i Gang her.

Opdyrkingen af de raae Jorder (Havrejorder, tørre Enge o. desl.) maa naturligviis begynde med

---

*) Paa Bornholm svares, som bekjendt, kun halv Skat, kun ringe herstkabelige Afgifter og endnu ringere Tiende = Besverlag til Kirken og Præsten.

Brak, og skal den gjøre tilstrækkelig Nytte, maa den forenes med Udgrøvning, som mangler selv paa de gamle Bygjorder. Bornholmeren hjælper sig med at ploie til Vintersæden i smalle og høie Rygge, som skyde Vandet, der har Aflob igjennem Furerne (Hohlfurer). Hvor Jordsmonnet ikke har saadant Fald, at Vandet paa denne Maade kan komme af Algeren, drages tværs over Ryggene Plovsfurer, som øses lidt op med Spade og Skovl, saa at Vandet kan faae Aflob. Ofte seer man dog Vandet staae heelt over Vintersæden, og, om det end ikke staaer over Jorden, er det naturligviis i Jordsmonnet og skader der lige saa meget. Paa den Jord, som er Efteraarsploiet til Byg, og paa Bygstub, hvor der skal saaes Urter, bruger man ogsaa at drage enkelte Plovsfurer, for at aflede Vandet; men dette er naturligviis ogsaa et meget utilstrækkeligt Middel til at udtørre Jordsmonnet, især paa faste Leerjorder, og Følgen er, at man ikke kan faae Jorden ploiet i rette Tid. — Det skadelige Vand's Afledning ved ordentlige Grøfter er derfor den anden Forbedring, som Avlsbrugget her trænger til, og Udskillige havde ogsaa gjort Noget i denne Henseende. Men en fuldstændig og planmæssig Udgrøvning kan heller ikke finde Sted, før Udskiftningen er tilendebragt.

Skal Havrejorden opgjødes, uden at den gamle Bygjord derved forarmes, maa Gjødningsmassen forøges i samme Forhold, som det Areal, der skal

gjødes. Dette synes ogsaa at skee, saa at sige, af sig selv, da den gjødede Uger gjengiver rigere Foder til Gjødning; men den bedste og fasteste Jord vil have stærk og oftere gjentagen Gjødning, før den bliver god Bygjord. Ved saadan Jords Opdyrkning maa derfor den gamle Jord lide, dersom man ikke paa andre Maader forskaffer sig mere Gjødning, og enkelte Bønder, som have indseet Fordelene ved Haverjordens Opdyrkning, men ikke gaaet forsigtigt nok tilværks dermed, have derved virkeligen forringet deres Gaarde. Compostgjødning, hvortil man i Almindelighed finder en Deel Material i Damme, gamle Diger, Svinegaarde, Stakhaver o. desl., — er noget bekvæmlig. Derimod er Sommer: Stald: fodring med grønne Afgrøder, efter min Erfaring, den mindst bekvæmlige Maade at tilveiebringe god og overflødig Gjødning paa. Omkostningerne ved Creaturerne's Røgt paa Stald, fremfor paa Marken, erstattes rundeligen ved deres deraf følgende Størrelse og Fedme, og Omkostningerne ved Foderurterne's Dyrkning maae tilregnes Ugerens Forbedring. Man behøver da ikke at holde flere Creaturer, end man kan føde godt*); thi den Halm,

---

*) Drewsens Bemærkninger i Almanacken for dette Aar ere vistnok meget rigtige, dersom han ved "Foder" tænker sig Høe, Klover, Roer, Kartofler o. desl. Men er han derimod nærmest Halmfoderet, da vilde jeg hellere raade Bonden i et knapt Aar at spare dette i Hækkelse, for at han kan holde Creaturer nok til at fortære Foderet i

som ikke kan blive fortæret om Vinteren, kan deels skæres iblandt det unge Klover; eller hvad man ellers har at begynde Sommerfodringen med; og deels anvendes til Stroelse, som er saa nødvendig, for at opfange den næsten flydende Gjødning, som Creaturerne give, naar de fødes med grønne Afgrøder. Den saaledes med Gjødningsaft gennemtrængte Halm vil, naar den ligger tørt, forraadne saa meget, at den endnu samme Efteraar kan bringes paa Marken*). Om man altsaa, f. Ex. pløier en Ed. Land geometr. M. Havrestub om Efteraar

---

rigeligere Aar; thi det kan næppe omtvovles, at den Mængde gamle Halm, som i en Række af frugtbare Aar opdynges, giver langt mindre og slettere Gjødning, end om den strax var bleven opfodret. Uagtet jeg sidste Aar ikke høstede meget over halv saa mange Læs Sæd, som Aaret før og havde mindre Høe og Klover, har jeg dog i Vinter oversødet en større Besætning og holdt den i bedre Stand, end forrige Aar, ved at skære Halm og Høe sammen til Hakkelse og give 300 à 400 Ldr. Kartofler til. Gammel Halm har jeg aldrig.

- *) Saa meget jeg end forresten hylder Høeghs Meninger om Landvæsnet, kan jeg dog ikke være enig med ham i, at Gjødningen bør ligge et heelt Aar om, før den bringes paa Ageren. Det er naturligt, at den derved bliver des kraftigere; men om den tiltager i Kraft i samme Forhold, som den aftager i Volumen, er et andet Spørgsmaal. Nære Erfaringer og kemiske Undersøgelser (v. S. Davy's *Agricultur-Chemie* S. 344 ff.) synes at godtgjøre, at Gjødningen taber sine ædleste og meest nærende Dele ved at brænde for meget sammen.

ret, paafører den om Vinteren eller tidligt i Vaar
 ren 50 til 60 Læs Gjødning, nedpløier denne og
 saaer Biffer eller Blandingsfæd deri, saa vil man
 deraf, i et almindeligt godt Aar, faae tilstrækkeligt
 Foder til 10 Hoveder i 4 Uger (naar Sæden nem-
 lig er saaet til forskjellig Tid), og disse ville i den
 Tid, naar der strøes godt under dem, sikkert gjen-
 give den Gjødning, som er bragt paa Ugeren.
 Denne er imidlertid gjødet og kan i det Mindste
 give en Halm, enten Byg eller Vintersæd, og der-
 efter Kløver, indtil den igjen kan gjødes. Eller, om
 man vilde paa lignende Maade behandle den Byg-
 stub, som ellers skulde pløies til Vintersæd, da vilde
 man endnu sikrere opnaae en god grøn Afgrøde, og
 naar da et lige stort Stykke Havrejord, tilberedt
 ved reen Brak, gjødedes til Vintersæden, var dette
 reent vundet, uden at nogen Gjødning gik fra den
 gamle Bygjord. Da Biffer eller Blandingsfæd
 imidlertid ikke bliver til at meie, før efter St. Hans
 Dag, maa man naturligviis ved Sommerstaldfo-
 dring ogsaa benytte lidt af Kløvermarken; men der
 kan man siden tage Frotkløver eller en Efterflæt,
 eller tvære sine bedste Malkesvær, saa dette Tab er
 næppe værd at regne med til Sommerstaldfo-
 dringens Behov. Min Hensigt var overalt ikke at give
 en Anvisning til den hensigtsmæssigste Sommer-
 staldfodring, men kun at begrunde den Mening, at
 denne er det sikreste og mindst bekostelige Middel til
 at tilvejebringe den til raae Jordens Opdyrkning

fornødne Gjødning. Men Sommerstaldfodring kan ikke godt iværksættes paa adspredt liggende Lodder, og denne Forbedring i Uolsbruget betinges altsaa ogsaa ved en god Udskiftning. Vel kunne ikke alle Gaarde vente at faae al deres Jord samlet i een nær og beqvemt liggende Lod; men enhver Gaard, der ikke efter Plac. 30te Mai 1832 bliver udflyttet, maa dog sikkert faae saa megen nærliggende Jord, at derpaa kan dyrkes de fornødne Foderurter, afvejlende med Sædeafgrøder (s. Ex. i 4 Skifter: 1) Grøntfoder, gjødet, 2) Rug, 3) Kløver, 4) Byg).

Til Gjødningens Formerelse bidrager ogsaa Dyrkningen af andre Fodervæxter, saasom Kartofler og Roer; men dertil udfordres nødvendigvis Markfred, og hvorledes skal den kunne overholdes af den Bonde, som har sin Jord liggende adspredt i en Snees eller flere Smaalodder, af hvilke mange ikke engang ere 1 Td. Land store, og som ofte ligge endog i flere forskjellige Sogne? Markfred kan, efter min Mening, overalt ikke godt overholdes, uden hvor Sommerstaldfodring er lidt i Gang; men denne fordrer igjen ogsaa Markfred; thi Staldfodringen maa hos os begynde med tidligt saet Rug, Hvede eller Kaps, da Vintervikker ikke let ville trives i vort kolde og ustadige Clima, og hiin Vintersæd maa have Fred, om den i Mai Maaned skal være saa stor, at den kan meies til Staldfoder. Saaledes rækker den ene Forbedring i Uolsbruget den anden Haanden; men alle betinges ved

— Udskiftning. Denne er ligesom Grundsolden for Hølsbrugets Fremskriden, og for saa vidt ønsker ogsaa enhver fornuftig Bønde paa Bornholm, at den maa fremmes; men paa den anden Side kan man ikke undre sig over, at Selveierbønder ere lidt ængstlige ved at overgive deres Jord — og altsaa deres timelige Bølfærd — i en dem ubekjendt Landinspecteurs Bøld*). Desuden have mange Bønder deres Jord saa godt samlet og saa beqvemt liggende, at de Intet kunne vinde ved Udskiftningen, og altsaa maae frygte for at kunne komme til at tabe ved den. Man maa derfor ikke ansee det for lutter Gjenstridighed, naar Bornholmerne ikke med Begjerlighed gribe den Velgjerning, som af særdeles kongelig Naade er dem tilbudt. Hos Enkelte kan det vel være Lyst til at modsætte sig og Mangel paa Indsigt i Sagens Nytte og Fordeel for det Hele; hos Mange er det vistnok en ugrundet Frygt for, at deres Eiendomme skulle forringes; men hos Mange er det ogsaa en saare naturlig Forsigtighed, som affholder dem fra strax og ubetinget at give deres Samtykke til Alt,

---

*) Det nytter ikke meget at foreholde Landalmuen, at Landinspecteuren ikke er vindskrænket Herre; thi den føler kun altfor vel, hvor mislig dens Sag staaer, naar den, uden Retsconsulent, skal stride imod en Mand, som staaer saa høit over den i Landsdannelsen, og paa hvis Moralitet man dog ikke med Billighed kan forlange, at Noget ubetinget skal forlade sig, saalænge han er dem fremmed.

hvad der staaer i Forbindelse med Udfkiftningen. Men for at give Læseren en tydeligere Anskuelse af Landets Localiteter, saavel med Hensyn til Hindringerne for Udfkiftningen, som med Hensyn til Det, der kan og bør gøres, for at fremme Udsbruget, være det mig tilladt at fremsætte nogle Formodninger om, hvorledes "Bondemarken" (som Bøndernes Jorder kaldes, i Modsetning til "Kongens Mark" eller "Udmarken") er bleven til.

Tænke vi os tilbage til de Tider, da Bornholm kun var et Tilflugtssted for Vikinger, — af hvis Borge endnu findes adskillige Ruder, — saa maae vi uden tvivl forestille os hele Landet som en eneste Lynghede, hist og her bevoren med Skov og gennemskaaen af Enge, som Winterbækkene dannede*). Paa disse begyndte vel alt Vikingerne, som toge fast Bolig her, at holde Creaturer og maaskee endog at dyrke enkelte Pletter ved deres Slaver eller Trælle. Saaledes opstod formodentlig i Aarhundredernes Løb, — især da Landet kom under Erkebiskopperne i Lund, — enkelte Bøndergaard, liig Holme i Havet eller Daser i Orkenen. Da nu alle Bække samle sig til Aaerne, bleve naturligtviis de fleste Gaarde anlagte langsmed disse, og ved at udvides kom de til at grændse sammen, og dannede saaledes en Gaardrække. En lig-

---

*) Det er nemlig bekjendt, at vindende Vand ødelægger Lyngplanten, som saaledes maa give Plads for Græsvekster.

nende Gaarddræfte dannede sig langsmed Havet, deels fordi Bækkene og Engene der blive tairigere, og deels vel ogsaa for de Fordele, som Havet frembyder, baade ved Fiskerie og ved Brag. — Saaledes finder man nemlig, at Gaardene ligge, — vel særskilte, men dog ikke adspredte. De ikke alene ligge, men hænge ogsaa gjerne ved deres Lodder sammen, i visse Rækker. Disse strække sig dog ikke langsmed Aaerne eller Kysterne, hvilket let lader sig begribe, naar man betænker, at Aaerne paa mange Steder ere saa langt fra hverandre, og at Kysterne nu ere paa de fleste Steder adskilte fra Hovedudmarken, Høilungen, ved betydelige frugtbare Strækninger. En tredie Gaarddræfte synes derfor at have dannet sig langsmed Udmarkerne.

Allerede tidligt maa man have følt Nødvendigheden af at holde Creaturene borte fra Sædemarken; men i ældre Tider fandt man det nok for besværligt at vogte dem, og Loiring er endnu en Sjældenhed paa Bornholm. Man begyndte derfor uidentvivel meget tidligt at afstikke Nølsmarken fra Lynghederne ved Steengjerder eller Jorddiger. Da nu Høilandet er en Lynghede, som for største Delen ikke kan opdyrkes, og Kysterne for det Meste ere bedækkede enten af Sand eller af nøgne Klipper; saa var naturligviis Udmarken en sammenhængende Strækning, hvori Bondemarken, — som derfor ogsaa kaldes "Indmarken", — dannede større eller mindre Holme, omgibne deels af det store Lynghav og deels

af smalle Stræder af samme ("Lynggader"). I sine Tider var Bondemarken endnu Fæstegods og kunde derfor let forøges derved, at enkelt Mand fæstede større eller mindre Stykker til af Udmarken eller "Kongens Mark" *). Derved blev Udmarken stedse mere og mere indskrænket, og store Strækninger forvandlede til smalle "Gader", som blot forbandt de større Udmarker. Saadanne Lynggader synes Bornholmerne i gamle Dage at have sat megen Pris paa, fordi de satte enhver Gaard i umiddelbar Forbindelse med Udmarken, saa at man blot behøvede at aabne en Laage eller et Led, for at slippe sine Creaturer ud paa den, hvor de uden videre Tilsyn kunde søge deres Næring **). I Tidernes Løb forsvandt selv mange af Lynggaderne, deels ved nye Gaarde og deels, som det synes, ved at de tilgrændsende Gaarde tilegnede sig disse Strækninger og enten deelte dem imellem sig, eller, hvilket dog sjeldnere er Tilfældet, beholdt dem i

---

*) Endnu i en langt senere Tid maae flige Stykker af Kongens Mark være fæstede af Selveierbønderne, da mange Gaarde endnu have saadan Fæstejord.

***) Af saadanne Lynggader findes endnu mange Spor paa Kryds og tværs igjennem Bondemarken. Det synes mig endog klart, at alle Kirker og Kjøbsteder paa Landet ere anlagte i flige Lynggader. Sagnet siger, at et Lyngled (d. e. et Led i Udmarksgjerdet) for omtrent 100 Aar siden hangte ved det sydvestre Hjørne af St. Peders Kirkegaards Ringmuur.

Fællig*). — Efterat Gaardene vare blevne Eiendoms-gods, bortfæstedes endnu betydelige Strækninger af Udmarken til Huusmænd, som derfor kaldes "Udbyggere", fordi de oprindeligen boede midt i Lyngen eller Udmarken, i egne "Lykker". Efterhaanden smeltede naturligviis ogsaa flere af disse Lykker sammen til een stor Lykke, og adskillige Udbyggerlodder, som grændsede umiddelbart op til Bondemarken, smeltede sammen med denne, saa at de nu ligge indenfor Udmarksgjerdet. Mange af disse Udbyggerhuse have Tid efter anden saaledes udvidet deres Lod, at de nu drives med 2 til 4 Heste. Da Husene selv ere Fæsternes Eiendom og Fæste aldrig negtes Kjøberens af Huset mod en fastsat Kjendelse, ere disse Udbyggere at ansee som Arvfæstere (om ikke de jure, saa de facto), og nogle Huse ere endog frikjøbte, saa de ere fuld Eiendom**).

I det Gaardene saaledes bleve til paa forskellige Tider, kom de naturligviis under meget forskellige Vilkaar. De første Gaarde laae i tilstrækkelig Afstand fra hverandre og havde Plads nok til at

*) En saadan "Fælledsgade", som 3 eller 4 Gaarde tilegne sig Græsningsret til, findes her i Pedersker Sogn.

**) Egentligen ere vel saavel disse Huse, som Bondergaardene "Arvfæste-Eiendom", da enhver ny Eier ved Tiltrædelsen maa erlægge en ubetydelig Kjendelse til Kongens Kasse. Gaardene benævnes enten "Selveier" eller "Borned-Gaarde"; men da de alle ere lige fuld Eiendom, formoder jeg, at dette blot har Hensyn til den tidligere eller senere Tid, da de bleve Selveieendom.

udvide sig til alle Sider; de have derfor deres Jor-
der ganske eller for største Deelen samlede rundt om-
kring sig. De senere eller yngre Gaarde maatte
derimod tage Leiligheden, som den faldt. Undertid-
den forenede maaskee Flere sig om at fæste en
Strækning af Udmarken, for at lette Beføstningen
ved at indhegne samme. De havde den da rimel-
ligviis i Begyndelsen i Fællig. Dog ikke saaledes,
som paa Herregaards Godser, at de havde Uger
om Uger i forskjellige Bange; men, da Jorden i de
Lider var overflødig og derfor kun lidet agtet, fore-
stiller jeg mig, at hver Bonde dyrkede nogle Styk-
ker, som han syntes bedst om, og som laae ham
meest tilhaande, og disse bleve med Liden til Byg-
jord. Det Øvrige brugtes til fælleds Bogtemark
eller "Kløvgang"; men efterhaanden som Dristis-
kraften tiltog, drev man enkelte Pletter til Havre,
hvorved Enhver tilegnede sig saa Meget, som han
kunde overkomme at drive. Saaledes blev Fælleds-
skabet efterhaanden og uden nogen formelig Deling
hævet. Undertiden opstod der vel Strid om enkelte
Ugre eller Enge, og da enedes man vel om enten
at dele dem eller bruge dem "tilhandlede" d. e.
stifteviis*). — Paa denne Maade kan man i det
Mindste forklare det Phænomen, at en Gaardrække
har sine Jorder liggende i et fælleds Strøg, men

---

*) Af saadanne Samblende-Ugre eller Enge findes endnu en-
kelte, som ere forskjellige fra de ovenomtalte Fælledsgader.

indbyrdes adspredte imellem hverandre, uden mindste Orden. Derimod kan man ikke endnu paa denne Maade forklare et andet Phænomen, at enkelte (og ikke saa faa) Gaarde have enkelte Agre og Enge inde i andre Gaardrækkers Strækninger, ja undertiden have deres fleste Lodder liggende adspredte i forskjellige Gaardrækkers Strøg, endog i forskjellige Sogne. For at forklare dette, antager jeg, at enkelte Gaarde ere opstaaede ved et Slags Sammenskud af Jord fra andre Gaarde. Dette synes navnlig at være Tilfældet med de saa kaldte Kirkeboe: Gaarde, paa hvilke den Servitut hviler, at hente Brød og Viin, Sand, Mai o. desl. til Kirken. Dette er jo Comunalbyrder, som altsaa Bonderne have frikjøbt sig fra ved at give hver et Stykke Jord til et "Kirkeboe". Paa samme Maade ere maaskee Præste- og Degnegaardenes Lodder blevne til; thi at disse nu paa mange Steder ere temmeligt samlede, kan let forklares af Beneficiariernes Bestræbelser for at samle dem ved Magelæg. — Men for fuldkomment at forklare Loddernes adspredte Beliggenhed, endog i forskjellige Sogne, maa jeg endnu, støttende mig paa Sagnet, antage, at enkelte Agre, Enge, Skovpletter o. s. v. ere giøne i Faddergave, Medgivt o. desl. samt kjøbte og solgte. Enkelte Gaardes Beliggenhed synes endelig at vise, at de ere opkomne ved een Gaards Oplosning eller Deling i flere. Det er naturligt, at det i de ældste Tider maatte falde en drivtig Mand

let at tilegne sig et betydeligt Areal, som han siden kunde dele imellem sine Børn *).

Foruden denne Forskjellighed i Gaardenes Lodder, som jeg udleder af den forskjellige Tid og Maade, hvorpaa de ere blevne til, troer jeg endnu paa samme Maade at kunne forklare en anden Forskjellighed imellem Gaardene, om hvilken der er fremført saa mange Formodninger: det ulige Hartkorn. Der gives nemlig her mange Exempler paa, at de mindste og fletteste Gaarde have høiere Hartkorn, end de største og bedste. Dette, synes mig, forklares lettest og naturligt deraf, at de største og bedste Gaarde i Reglen ere de ældste og blevne til paa en Tid, da Jorden næsten ingen Værdie havde, hvorfor de og kom til at svare en ubetydelig Afgift. De mindste og fletteste Gaarde ere naturligviis de yngste, og blevne til paa en Tid da selv den flettere Jord var i høiere Værdie. De bleve derfor oprettede paa haardere Vilkaar og havde ikke, som de ældre Gaarde, Leilighed til at udvide sig **). Undertiden

---

*) Gaalebes beretter Sagnet, at tre Gaarde i det nordøstlige Hjørne af Pedersker Sogn, som ere tæt sammenbyggede og kaldes "Kjærlingebye", ere blevne til derved, at en Mand deelte sin Gaard imellem sine tre Døttre. Deres Lodder ligge vel adspredte indbyrdes, men dog i et fælleds Strøg, hvori kun saa fremmede Lodder, især Skovhaver, findes.

**) At selv Præste- og Kirketienden staaer i et meget urigtigt Forhold til Gaardenes nærværende Beskaffenhed, kan

synes det ogsaa at have været Tilfælde, at en velhavende Bønde, for at befrie sin egen Gaard fra dens Byrder, har kjøbt eller oprettet en lille Gaard, lagt Byrderne (Hartforret) derpaa og solgt den for hvad han kunde faae.

Jeg frygter, at jeg ved disse Betragtninger, som vel kun ere grundede paa Formodninger, men dog støttede til Kjendsgjerninger, har trættet Læserne; men jeg anseer dem for nødvendige til at kunne gjøre sig et rigtigt Begreb om Landets Localiteter, uden hvilket man ikke vil være i Stand til at domme rigtigt enten om Udvæsenets Tilstand eller om de rette Midler til at fremme det.

Fornemmeligen vil man af disse Bemærkninger see, at Udfkiftningen her paa Landet har sine sær-egne Vanskeligheder. Det er naturligt, at den Bønde, som har sine Jorder samlede og saa beqvemt liggende, at han Intet kan vinde ved Udfkiftningen*), nødigen vil bidrage til Beføstningerne

deels forklæres ved at antage, at Tiendeaccorden er sluttet til forskjellige Læder, mellem forskjellige Præster og forskjellige Bønder, deels af de Forandringer, som siden ere foregaaede med forskjellige Gaarde, idet nogle ere betydeligt forbedrede, andre derimod ikke.

*) Det er ikke Tilfældet med saa ganske saa Gaarde. Her i Sognet have omtrent Fjerdeparten af Gaardene deres Grund deels ganske, deels for største Delen samlet, og i den senere Tid ere mange adspredte Lodder samlede med Hovedlodden ved privat Magelæg.

derved og endnu nødigere afgive Jord til mere uhel-
 digtliggende Nabogaarde. Gaardenes Værdie beroer
 naturligviis meget paa Loddernes Beliggenhed, og
 det er ikke billigt, at Den, som har kjøbt en Gaard
 for lav Priis, skal faae dens Værdie betydeligen
 forøget paa andre Gaardes Beføstning, som netop
 formedelst deres heldige Beliggenhed have en høiere
 Værdie. Dette kan naturligviis heller ikke være
 Hensigten med Udføstningen; men man indseer dog
 let, at denne Omstændighed opvækker megen Frygt
 for og Modstand imod Udføstningen. En Landins-
 specteur, som ikke har Kraft til at modstaae alle
 Slags Fristelser, faaer derved megen Leilighed til
 baade at chicanere og favorisere, og, om han end
 handler retfærdigt, faaer hans Udføstning dog let
 Udseende af Partiskhed. Ogsaa Forskjellen paa Byg-
 jord og Havrejord gjør Udføstningen vanskeligere;
 thi næsten alle Bønder ere bange for at ombytte
 selv det mindste Stykke god Bygjord mod Havre-
 jord, især i de Egne, hvor raare Jorders Opdyr-
 ning endnu ikke er almindelig. Fremdeles vanske-
 liggjøres Udføstningen derved, at Gaardene ligge i
 Rækker, langsmed Aerne eller Udmarkerne; thi deraf
 følger, at alle skulle have Jord i een Retning. Da
 Gaardrækkerne nu ofte danne Tirkanter, bliver det
 især vanskeligt at skaffe Jord til dem, som ligge i
 Hjørnerne. Selv Det, at Gaardrækkerne ere ad-
 skilte ved Lynggader o. desl. kan gjøre Vanskelighe-
 der, naar nemlig en Gaard har Jord inde i en an-

den Gaardbrækkes Strækning, uden at nogen Gaard af denne Række igjen har lige megen Jord i den Rækkes Strækning, hvortil hiin Gaard hører. Alle disse Banskeligheder ere vistnok ikke uovervindelige; men de forklare dog for en Deel, hvorfor Udskiftningen, selv efter Placaten af 30te Mai 1832, og naftet de derved tilstaaede overordentlige Begunstigelser, ikke har bedre Fremgang her paa Landet. Det er ikke blot, som maaskee Mange ville troe, en lastværdig Gjenstridighed og Bedhængen ved alt Gammelt, som hindrer Bornholmeren i tilbørligen at paaskjønne og benytte den kongelige Naade, skjøndt vistnok ogsaa den Enighed eller Sammenholden, som er Øboere egen, vil bidrage meget til at hindre den gode Sags Fremme. Den Selvfølelse, der, som jeg ovenfor bemærkede, er et Grundtræk i Bornholmernes Character, vil især opføre dem imod Udskiftningen, dersom de troe sig derved fornærmede eller ulovligt behandlede. Udskiftningens Fremme vil derfor saare meget beroe paa vedkommende Landinspecteurs Fremgangsmaade og Individualitet.

Var Udskiftningen først sat igjennem og godt udført, vilde en viid Mark være aabnet for Udvæsenets Fremgang, og denne vilde uden tvivl skee med stærkt Skridt, da Bornholmerne, som sagt, ere af Naturen fløgtige (eller, som de selv udtrykke sig, "trædste"), drivtige og see meget paa Fordelen. De Fremskridt, som Udvæsenet har gjort, især i denne Egn og fornemmeligen paa de Gaarde, som have

nogenslunde samlede Jorder, berettigede til dette Gaab. Min Formand, Pastor Sørensen, som blev Præst her 1816, gav det første Exempel paa Brakning og Kloveravl, og nu have næsten alle Bønder her i Sognet, og mange i de tilgrændsende Sogne, opdyrket en Deel Havrejord, enkelte næsten saa meget, som duer dertil, — og Kloveravlen er ganske almindelig i hele Sønderherred. Kartoffelavl: len var endnu i 1828, da jeg blev Præst her, indskrænket til Haver og Lykker, saa at 1 Ed. Kartoffer betales med 1 à 2 Rbd., medens en Ed. Byg kun kostede 14 à 15 Mk. Nu derimod dyrkes hele Eder Land i Marken med Kartoffer, saa at disse anvendes som Foder. Sennep, Kommen og andre Handelsvæxter dyrkes ogsaa af Enkelte; men denne Avl kan naturligviis ikke bringes meget vidt, saalænge Markfreden endnu er saa ufuldkommen. Det mærkeligste Beviis paa, hvor let enhver Forbedring i Avlsbruget udbreder sig her paa Landet, naar blot dens Nytte og Anvendelighed bliver indlysende, er den nordamericanske Svingsplovs Udbredelse her. I Aaret 1829 overlod det kgl. Landhuusholdningsseelskab mig et Exemplar af dette Redskab, som jeg dog først fik i Brug i Foraaret 1830, og endnu i samme Aar eftergjorde en Bonde her i Sognet denne Plov, med Muldsjæl af Træ, beslagt med Jernplader. Samme Efteraar vare flere af disse eftergjorte Plove i Gang her i Sognet; men snart erkjendte man de støbte Jern-Muldsplader

ders Fortrin, og disse egentlige nordamericanſke Svingsplove ere nu ſaa almindelige i denne Egn, at jeg næppe veed nogen Bønde her i Sognet, ſom ingen ſaadan Plov har. Da Kjøbmændenes Forraad af ſtøbt Jern til diſſe Plove i Vinter gik op, var Efterſpørgſelen derefter meget levende. Jeg har ikke kunnet tilveiebringe ſikre Data angaaende Antallet af diſſe Plove her paa Landet; men jeg troer uden Overdribeſſe at torde antage, at flere Hundrede af dem ere i Gang her paa Landet i dette Foraar. Mange mene vel endnu, at denne Plov ikke gjør den gamle bornholmſke Hjulplov undværlig; men jeg har dog ſeet Ploining udført med den nordamericanſke Svingsplov, ſom efter mit Skjøn Intet efterlader at ønske. Jeg har nu i 3 Aar ikke brugt anden Plov, end den nordamericanſke, og ſelv de meeſt Vantroe have maattet tilſtaaе, at jeg har avlet lige ſaa god Sæd derefter, ſom efter nogen anden Ploining. Jeg tvivler derfor aldeles ikke om, at den gamle plumpe og tunge Hjulplov ſnart vil blive en Sjeldenhed her paa Landet, og de ſværrere Svingsplove træde i dens Sted paa de tunger Jorder.

Den ſørſte Mangel ved det egentlige Volsbrug, eller Jordens Bearbejdning, her paa Landet, i det Mindſte i denne Egn, hvor Volsbruget, ſom ſagt, i de ſenere Aar har gjort betydelige Fremſkridt, — er efter min Mening — det ſkadelige Vand's Afledning. I det Hele taget har Landet i denne

Henseende en fordeelagtig Bestaaffenhed, for saa vidt, som det hæver sig kegleformigt af Havet og altsaa har betydeligt Fald; men enkelte Strækninger ere dog temmelig flade, og en stor Deel af den bedste Aalskjord ligger paa en bølgeformigt faldende Flade (især den søndre Deel af Landet). Imellem Ryggene (Aasene), som løbe paralel med Kysten, samle Bækfene sig, bane sig Bei igjennem Høiderne og danne saaledes naturlige Aflednings-Kanaler. Men de ofte meget udstrakte Sletter imellem Aasene have derimod som oftest kun ringe Fald og staae derfor om Vinteren næsten under Vand. Underlaget er paa de fleste Steder uigjennemtrængeligt Leer eller endog fast Klippe. Vandet, som har gjennemtrængt det løse Jordsmån, trænger sig derfor under dette over det uigjennemtrængelige Underlag nedad, indtil det møder en uigjennemtrængelig Høide, da det vælter frem af Jorden. Egentlige Kilder ere ikke hyppige, fordi Vandet, formedelsf den næsten krusede Overflade, ikke ofte samles til stærke og varige Væld; men des hyppigere er Spring eller, som det kaldes, "Sval." Endog paa Siderne af Aasene, som synes at have en jevn Overflade og et godt Fald, findes hyppigt Sval, som det, formedelsf den i forskjellige Retninger bølgeformige Overflade, ofte er meget vanskeligt at aflede. Og dog maa denne Sval nødvendigen afledes, for Jorden kan blive god Aalskjord. Den omtalte Maade at aflede Vandet paa ved Vandfurer, dragne med Ploven,

nytter i denne Henseende Inret. Hyppige Brakgrøvter langs ad Faldet eller Skraaningen virke vel for nogen Tid, men hindre igjen Tverpløiningen og komme derfor snart til at ligge paa de høieste Steder, saa de ikke engang kunne trække Vintervandet. Bedækkede Grøvter vilde vistnok være hensigtsmæssigere; men de ere baade kostbare og vanskelige at anlægge, naar de skulle være varige. En Slags bedækkede Grøvter, som Sinclair omtaler i sin Algerdyrkningelære, anlagt med Græstov, vilde maaskee paa mange Steder kunne anvendes her; men man kan ikke vente, at den simple Bonde skal gjøre det første Forsøg, og man maatte derfor ønske, at rationelle Landmænd, som have svalbundet Jord med fast Leer til Underlag, vilde give Exemplet, som snart vilde blive efterlignet. Dog, for det Første maa man indskrænke sine Ønsker til, at store og frugtbare Gletter, som nu, af Mangel paa tilstrækkeligt Afløb, staae under Vand til langt hen i Vaaren, maae blive udtappede ved tilstrækkelige Vandgrøvter, og derom tør man være et godt Haab i denne Egn, da Exempler ikke mangle, og kun de Uolsmanden uheldige Conjunctioner hidtil have hindret deres almindelige Efterfølgelse.

Kunde den gode Havrejords Opdyrkning og det Stadelige Vands Afledning blive almindelig her paa Landet, torde man haabe, at det snart vilde kunne regnes blandt Danmarks frugtbareste Provindser, ernære flere Mennesker, og endda udføre Korn og

andre Volsproducter. Men da maatte Sæden fra Forst til Sidst behandles bedre, end nu i Almindelighed skeer. — Af det Ovenanførte vil man see, at Brak ikke hører til den gamle Bornholmske Driøtsmaade, og en Folge deraf er naturligviis, at Jorden er opfyldt med en Mængde Ukrudt. Paa de lettere og muldrige Jorder findes især Ugerkaal eller Ugerkiddik i stor Overflodighed, og Bonden anseer den ofte endog for gavnlig, fordi den "stænger Kornet op" eller understøtter Straaet, saa Sæden ikke gaaer i Leie. Paa den faste og magre Jord er især Flyvehavre (*avena fatua*) et meget skadeligt Ukrudt, som er vanskeligt at udrydde, da det modnes meget hurtigt, kan ligge længe i Jorden *) og udbreder ved det lodne og lette Frøe, som føres af Vinden og opskylles af Vandet til langt fraliggende Marker. I Vaarsæden, især Byg og Bælgfæd, tager den ofte saaledes Overhaand, at den næsten dæmper Sædafgrøden. Dette Ukrudt have Enkelte i denne Egn udryddet ved at dyrke de golde Rugrygge om Foraaret og nedpløie det Ukrudt, som da opvoxer. I en gunstig Sommer kan Jorden paa denne Maade blive flere Gange bedækket med Ukrudt, som da naturligviis bliver ødelagt ved Pløiningen.

---

*) Man vil endog paastaae, at Ugre, som have hvilet i 50 Aar, kunne frembringe Flyvehavre; men i saa Fald kommer Sædefrøet dog nok snarere andetsteds fra. Men vist er det, at den kan vore, om den ogsaa meies grøn, naar den ligger og tørres paa Stedet.

Naar man kan faae Jorden tidligt ploiet til Byg om Efteraaret, kan ogsaa en Deel af dette Ukrudt komme op og blive ødelagt ved Frostene, og kan man igjen om Foraaret faae tidligt ploiet første Gang, kommer atter en Deel op, som bliver ødelagt ved den anden Ploining. Ved Dyrkning af grønne Afgrøder og behakkede Rodfrugter vilde man vel lettest og sikkest faae dette eenaarige Ukrudt udroddet. Værre er en Slags Skræpper (maaskee *rumex acutus* ell. *crispus*) med tafsformig grenet Rod, som vedbliver at vøxe i Brakmarken, naar blot Hjertebladene ere over Jorden, hvorfor den ikke er god at udrodde. Den findes især i den fedeste og bedste Jord, hvor den ved sine store Blade qvæler mange Sædplanter. Dens Frøe er ikke godt at afrense fra Kloverfrøet, med hvilket det har omtrent lige Størrelse og Bægt, og det bliver derfor ofte udsaaet med Kloverfrøet. — I den øre Jord er "Laugsurter" (Lofes Urter, onde Urter, *chrysanthemum segetum*) ofte saa almindelige, at de i tørre Aar ganske qvæle Sæden. — I de senere Aar har en Slags Tidsel, som her kaldes Graatidsel (*serratula heterophyllus* Lin.?) taget meget Overhaand paa mange Steder baade i Vaarsæd og Vintersæd, hvorfor Mange ville ansee den som en Følge af Kartoffelavlens. Snarere er den en Følge af de mange fugtige Aar, som have fulgt efter hverandre. Ogsaa Eichorie (*c. intybus*), Svinemælk (*sonchus arvensis* & *oleraceus*), Borst (*apargia hirta*),

Høgeurt (*Hieracium*) findes ofte i temmelig Mængde i Vaarsæden, naar den ikke staaer frodig. I Vintersæden er Klinte (Klitter) og Heire (Garfe) ofte saa almindelige, at Sæden bliver næsten ubrugelig til Brød. Meent Sædeforn gjøre kun Saa sig Umage for at saae, da de fleste Bønder ikke producere stort mere, end de selv forbruge. Endnu mindre søges tilført Sædeforn, undertagen af Hvede, som dyrkes meest til Salg. Selv Rensningen af den aflede Sæd er i Almindelighed maadelig; men det kommer især deraf, at Kjøbmændene gjøre saa lidt Forskjel paa reen og ureen Sæd. Rensningen skeer i Almindelighed med Haandsold; men i den senere Tid har man i denne Egn begyndt at anvende et Slags simple Harper, som ere flettede af Stomager-Nisser, i Stedet for af Staaltraad. De spare megen Tid og meget Arbeide, fraskille godt det smaa Ukrudtsfrø og Stovet, men kunne ikke affkumme Straae, Ux o. dsl. Saare ønskeligt var det, om nogle Rensmaskiner kunde worde opstillede hist og her paa Landet til almindeligt Brug, og at Kjøbmændene vilde betale Sæden efter dens Vægt og Reenhed. Da vilde snart Rensmaskiner blive eftergjorte her paa Landet og saaledes blive almindelige.

Endnu burde jeg, for at give et fuldstændigt Begreb om Uolksvæsenets Tilstand her paa Landet, omtale Huusdyrenes Beskaffenhed og Behandling; men for ikke længere at misbruge Læsernes Taal

modighed denne Gang, vil jeg hellere gjemme denne Undersøgelse til en anden Leilighed. — Til Slutning maa jeg kun endnu gjøre Læserne opmærksomme paa, at disse Bemærkninger især gjælde om den søndre Deel af Bornholm, hvor jeg boer og er meest bekendt med de locale Forhold; men jeg troer dog, at hvad jeg har anført i Almindelighed, ogsaa gjælder for hele Landet.

St. Peders Præstegaard, i April 1834.

L. Børresen.

Kalk, anvendt med Fordeel paa Haraldslunds Jorder.

(Efter Propriétaire Walthers Meddelelser til Udgiveren.)

I.

d. 5te Marts 1833.

Uf en haard Kalkmaterie, som findes paa mine Marker, nær ved Gaarden, lod jeg fryge Steen, som, efterat være lufttørrede, bleve brændte i en Jordybning i Jorden; forsaavidt de brændte Kalksteen ikke ved Luftens Paavirkning opløstes af sig selv, bleve de knuste til Meel. Kalken var nu saa ædsende, at de Arbeidere, som med blottet Hoved havde været bestjefigede med den, ganske og alde-

tes tabte deres Hovedhaar. — I forrige Vinter lod jeg al Vintersæden overstrøe med Kalkmeel. Denne Overkalkning iværksattes saaledes: en Karl nedkastede med en liden Haandskovel Kalken fra Vognen, men bestandigen med Vinden, i det Vognen fjørte imod Vinden, for at ikke Arbeiderens Dine skulde tage Skade; omtrent 6 Tønder Kalk førtes paa hver Tønde Land, og Ugeren saae da ud som om den var overpudret. Siden blev og Vaarsæden, efterat være nedharvet, overkalket med et lige Quantum, paa samme Maade, og derpaa, saasnart Klover; og Timothiegræsfrøet var udsaaet, let overgaaet med en Træharve. Kalkens Virkning overtraf min dristige Forventning; endog paa tilforn forsømte, sure Ugre, som sjeldent havde givet noget Udbytte, stod Vaarsæden saa herligt, at den tildrog sig Alles Beundring, og kun saa Landmænd i en vilid Omkreds kunde opvise en lignende Ufgrøde. Ogsaa den unge Klover og Græsset berettigede til de skønneste Forventninger. Et ligesaa lønnende Resultat gav Kalkningen for Vintersæden, som især udmærkede sig ved store skønne Kjerner. Af Hvede folgte jeg i Aarhus 200 Tønder (deraf til Bager Schröder 150 Tdr.) og erholdt ultimo October sidstleden, paa Grund af dens fortkninlige Qualitet, 7 Rbdlr. pr. Tønde, imedens anden ringere Hvede paa den Tid folgtes for 5 til 6 Rbdlr. — Da det muligt kunde interessere Dem, at kjende

vilde være skadeligt. Ligesom Jlden virker Kalkens ædsende Kraft velgjørende, men ogsaa ved Feilgreb ødelæggende.

I Foraaret 1832 bleve 10 Edr. Land, hvori der i Aaret 1831 havde været gjødet Rug, bearbejdede til Boghvede, stærkt kalkede, og Kalken derpaa nedpløiet. Kornet voxede yppigt, men forfros størstedelen under Blomstringen.

Jeg bruger reen Brak, og kalfer eller mergler Agrene, saaer først Raps, giver, hvis Jordbunden er god, først Gjødning det følgende Aar til Vintersæden, derpaa følger Byg, og i det fjerde Aar Havre, oversaaet med Klexer eller Timothiegræs. Derpaa hviler Ageren i fire Aar, og giver sikker og fortræffelig Græsning. Denne simple Mecklenborgske Slag eller Holsteenske Kobbeldrivt synes mig ogsaa for Danmark at være den fordeeltigste.

Erfaring om Kalkens Virkning paa de følgende Afgrøder vilde jeg fornemmeligen først kunne erholde ved overkalket Brak, men ogsaa den ovenpaa kastede Kalk viste tydeligen sin vedvarende Paa-virkning ved den anden Udsæd. Ufælsbarligen vil godt merglet Land yttre en varigere og kraftigere Virkning, end overkalket Land, thi ved Merglingen, hvor alle Kalkdele ikke strax kunne blive opløste til Støv, udvikle sig ved hver ny tør Bearbejdelse af Marken ogsaa nye Kalkdele, der atter amalgamere sig med Jorden; ikke at tale om, at Leerjorden, som indeholder Kalken, i de fleste Tilfælde er meget

gavnlig til Jordens Frugtbarhed. Men hvilken Forstjæl i Bekostningerne, og hvilken raskere Drist bevirkes ved Overkalkningen. Det er vanskeligere at mergle een Tonde Land godt een Gang, end at overkalke den 50 Gange.

I Vinter blander jeg Kalk til Compostgjødning og lover mig god Virkning deraf.

Haraldslunds Enge, omtrent 40 til 50 Tønder Land, vare forhen Mos; og Kjærenge. Selv ved Høebjergningen maatte Folkene vade i Vand til Beltet. I Landarchivet ere disse Enge derfor kun taxerede for 14 Læs Mosehøe. Bestyrtet over dette sorgelige Syn, lod jeg i Vinteren 1831 strøe Kalk over det fodtykke Mosdække. Men dette kunde kun skee moisommeligen med Haanden. Mosdækket laae for tykt, Kalken faldt for tyndt, og jeg sporede kun Virkning der, hvor Kalken var falden tykt paa. Andre gjennemgribende Midler maatte jeg anvende, for at gjøre denne store sure Eng frugtbringende. Det er lykkeligen fuldbragt. Ved Afgroevning og et med Glid udført Overrislings-Anlæg er nu et yppigt grønt Teppe af fede Græsarter traadt istedetfor Moslaget og enkelte Sivhalm, og jeg tør haabe, allerede i Aar at faae 300 Læs Høe, maaskee mere, hvis jeg, som jeg haaber, kan slaae to Gange. Kun paa de høiere Steder, som jeg ikke kan overrisle, men som jeg nu kan fjøre paa, har jeg anvendt Kalken med Nytte.

Saa vel paa Engen, som paa Ugerlandet, har

jeg paa hver Tønde Land geometrisk Maal anvendt 4 Edr. Kalk i pulveriseret Tilstand.

Haraldslunds Enge ere nu tillige blevne forvandlede til en practicabel Torvemose, hvor mange Tusinde Millioner Torv kunne tages.

Kalken er bleven anvendt i ulødfet Tilstand.

Dyrskuer i Ringkjøbing Amt.

Selvsøier: Gaardmand Ole Kirk i Ebbensgaard, Ulfborg Sogn og Herred, Ringkjøbing Amt, indgav i October 1831 en skriftlig Begjering (af ham selv, uden nogen Anledning af Andre, conciperet og reenskrævet) til Hølstebro Omegns landøkonomiske Selskab, om: at dette vilde interessere sig for, at Præmie: Uddelingerne for Heste og Hopper maatte vedblive, saavel som og, at Præmierne for de sidste uddelades og forhøiedes. I Slutningen af samme Begjering viste han Hensigtsmæssigheden af aarlige Dyrskuer og Belønninger for Hingster, Hopper, Tyre og Qvier, særdeles for en Egn, som de nedenfor nævnte 3 Herreder, hvor Tillægget var saaa talrigt og Udsætningen til Udforsel saaa betydelig; men hvor man derhos ofte maa beklage: at de bedste Tillægsdyr især af Hunkjønnen bortselges i

faa ung en Alder til Hertugdømmene og Udlandet, at nogle Steder endog Mangel paa gode Lillæggs-Dyr var forhaanden.

Selskabet besluttede eenstemmig at understøtte denne virksomme Mands dannissindede Ønsker. — Hvad det foretog sig for, om mueligt, at forebygge Heste-Præmiernes Inddragelse og til Dvæg-Racer-nes Forædling, findes anført i et lidet Skrift: "Endeel Jydske Landmænds Mening om Bæddelsb, Fuldblod, Jydske Racer og Stutterie-Besigtelses-Præmierne." Viborg 1832; hos Dous.

Udi bemeldte Skrift — pag. 5 — er givet Løfte om: at der i Tidsskrift for Landoekonomie vil vorde meddeelt Underretning om Lovene for Dyrskuet og detses Udfald.

Dette Løfte opfyldes herved, i det man fremsætter Lovene, samt Bedømmelserne for 1832 og 1833. — I Forbindelse dermed bør dog endnu bemærkes: at man sættes i Stand til at uddele Præmier ved Subskription. De Herreder, som kunne subscribere, ere: Ulfborg, Hind, Hjerm og Ginding Herreder. Subscriptionen gjelder for 5 Aar, og Ingen kan tegne sig for ringere end 3 Rk. Courant. De fleste Subscribenter ere af Bondestanden; kun Subscribenter kunne concurrere. Disses Antal er omtrent 200. Undertegnede har siden foranstaltet en Subscription for Hammerum Herred alene, ligesom og for Skodborg og Vandfuld Herreder.

Ved denne Leilighed vil Undertegnede blot

nævne: at et Dyr:Skue, forbundet med Præmier, er allerede for flere Aar siden etableret af Wanders Amts bekjendte, nu saa virksomme landoekonomiske Selskab; og at det er en Feiltagelse, naar der i et offentlig Blad staaer anført: at Holbøks Amts (om jeg mindes ret) i 1829 etablerede Dyrskue var det første i Danmark. — Wanders Amt var etableret adskillige Aar før dette.

L o v e

for det private Dyrskue med Præmieuddeling, for Ulfborg, Hind og Hjerm Herreder i Ringkjøbing Amt.

1) De Huusdyr, som kunne vinde Præmie, ere Hingster, Hopper, Tyre og Qvier.

2) De udsatte Præmier ere:

for Hingster	1 Pr. à 20 Rbd. r. S.	—	20 Rbd.
— Hopper	1 do. à 20	—	— 20 —
— —	2 do. à 16	—	— 32 —
— —	4 do. à 12	—	— 48 —
— Tyre	1 do. à 16	—	— 16 —
— —	1 do. à 12	—	— 12 —
— —	2 do. à 6	—	— 12 —
— Qvier	1 do. à 8	—	— 8 —
— —	2 do. à 6	—	— 12 —
— —	5 do. à 4	—	— 20 —

Summa 200 Rbd.

3) De Hingster, som kunne concurrere, maa

ikke være under 4 og ikke over 10 Aar, og i det mindste have en Høide af 10 Qvarteer 1 à 2 Sommer Anlægsmaal.

De, som allerede ere tilkjendte Præmier ved de aarlige Stutterie-Besigtigelser, ligesom ogsaa de, der have erholdt Præmier ved det afholdte Dyrskue i Viborg, udelukkes som allerede belønnede.

Hopperne skulle ved deres Fremstilling være over 4 og under 7 Aar, og i det mindste holde 10 Qvarteer 1 à 2 Sommer Anlægsmaal. De Præmier, som af Dommeren ved Dyrskuet tilkjendes de præmieverdige Hopper, udbetales først ved det Dyrskue, som holdes efterat Hoppen beviislig har baaret sit Føl (levende eller dødt), hvilket maa være faldet efter en Hingst, der enten ved de aarlige Stutterie-Besigtigelser eller af Dommerne ved Dyrskuet her eller i Viborg er erkjendt stutteriedygtig, eller efter de Hingster, som udsendes fra de Kongelige Stutterier. Een og samme Hingst og Hoppe kan tage Præmie 3 Gange, Hingsten dog kun hvert andet Aar, Hopperne derimod 3 Aar i Rad, saafremt de ellers hver Gang maatte ansees værdige dertil, og ingen fortrinligere gjør dem Rangen stridig. Dog maa ingen Hingst eller Hoppe være over 10 Aar gammel, for at vinde Præmie.

Lyrene maae ikke være under 2, og ikke over 4 Aar.

Qvierne skulle i det mindste være i det 3die Aar naar de fremstilles til Bedømmelse ved Dyrskuet, og maae, saafremt Domsstændighederne tillade det, være holdte til een af de Lyre, som af Dommerne her eller ved et andet Dyrskue ere tilkjendte Præmie; dog skeer ingen Udbetaling førend ved det Dyrskue, som holdes efterat Qvien har baaren sin Hals levende eller død. Ingen Tyr eller Qvie kan tage Præmie meer end een Gang. Af Hornqvæget udelukkes ganske fra Præmie den hvide og røde Farve, saavel som Racer, der efter Dommerens Skjønnende kunne anses for fremmende, saa at altsaa kun jydsk Racer kunne komme i Betragtning til Præmie. Det er iøvrigt en Selvfølge, at de Hunddyr, som kunne erhverve Præmie, maae besidde de Egenskaber, der gjøre dem stikede til fortrinlige og gode Tillægsdyr.

- 4) Bedømmelsen skeer af 5 sagkyndige Mænd, af hvilke det landoeconomiske Selskab for Høstebroe og Omegn vælger Een, og de øvrige Subscriberer ved Stemmesleerhed Fire. I denne Anledning udsendes Circulations-Lister tilligemed en Fortegnelse over nogle sagkyndige og upartiske Mænd, blandt hvilke enhver

- Stemmeberettiget giver Fire sin Stemme, eller vælger Andre.
- 5) Stedet hvor Dyrskuet holdes for 1832 er Ulfborg, 1833 Holstebro, 1834 Ringkjøbing, 1835 Ulfborg og 1836 Holstebro.
  - 6) De Præmier, som ei uddeles, gjøres frugtbringende i Sparekassen snarest muligt.
  - 7) Regnskabet og Incassationen er for Tiden overdraget Landsoverretsprocurator Smith paa Krogsdahl.
  - 8) Enhver skal være Eier af det Kreatur, som præsenteres til Præmie, under dennes For- tabelse.
  - 9) Skulde nogen af Dommerne selv ville præ- senteret et Kreatur til Præmie, udtræder han som Dommer, og Committeeen afgjører da paa hans Vegne.
  - 10) Ethvert Kreatur, som tilkjendes Præmie, for- synes med et Brænde, Hestene paa det høire Baglaar, Hornqvæget paa det høire Horn. Jøvrigt tilføies Protocollen Kreaturenes Eiere, Couleur, Hestens Maal og Præmiernes Stør- relse, samt de udmærkede Egenstaber, der gjøre dem præmiedygtige.
  - 11) Af det Landoeconomiske Selskab i Holstebro, er udvalgt en Committee, som bestaaer af Landsoverretsprocurator, Proprietair Smith,

Proprietair Tang, Fuldmægtig Kepsdorph,
Forvalter Jespersen og Gaardmand Ole Kirk.
Denne udfører Selskabets Beslutninger paa
dets Vegne, saavel ved Dyrskuet, som ved en:
hver anden Leilighed, i Tilfælde, der kræve
hurtig Afgjørelse.

Ulfborg, den 30 Julii 1832.

A. S. M. Tang. Jespersen. Kepsdorph.
O. Kirk. J. Smith.

1832, den 30 Julii, holdtes Dyrskue i Ulfborg
i Overværelse af S. T. Hr. Amtmand, Kammer:
junfer de Neergaard og de udvalgte Dommere.

Commiteen var ligeledes tilstede. Lovene laae
til Eftersyn.

Først fremstilledes en blankbrunn Hingst, til:
hørende Christen Sørensen fra Bolberg, 5 Aar gam:
mel, 10 Qvarter 4 Tommer høi, og ganske uden
Aftegning i Couleuren. Den befandtes at være
en stærk, kraftfuld Hest, af god Rejsning, velslut:
tet, stærk af Been, med lige og god Lænd, havende
de Egenstaber i det Hele, som høre til en god Bog:
hest. Foruden denne fremstilledes tvende Andre,
som dog ikke vare saa fortrinlige som Denne, hver:
ken i Størrelse eller øvrige Egenstaber.

Bolberg Hingst tilkjendtes derfor den udsatte
Præmie: 20 Rbd. rede Solv.

Dernæst præsenteredes af Mogens Tang i Ulf:
borg en lyseryd Hoppe med Blis, 4 Aar gammel,

10 Qvarteer $1\frac{1}{2}$ Tomme høi, vel reist, glat af Lænd, lige af Ryg og Been, samt i det Hele meget langstrakt, og forresten uden væsentlige Feil.

Endvidere forevisttes en brun Hoppe med Blis og venstre Bagfod hvid, 5 Aar gammel, stærk af Bygning, flade og kraftfulde Been, forholdsmæssigt Hoved og Hals, tilhørende Knud Kirf i Stadild.

Herforuden præsenteredes 7 Hopper, som ikke kunde komme i Betragtning, deels for Alderen, deels for Størrelse.

Af de beskrevne 2 Hopper skjønnedes den ublissede at være den bedste, og da begge Hopperne vare præmieverdige, blev den ublissede, tilhørende Mogens Tang, tilkjendt første Præmie: 20 Rbd. rede Sølv. Den brunblissede Hoppe, tilhørende Knud Kirf, 10 Qvarteer 1 Tomme høi, tilkjendtes 2den Præmie: 16 Rbd. rede Sølv.

Af Tyre fremsilledes:

- 1) En forthroget Tyr i 3die Aar, tilhørende Ole Ebbensgaard i Ulfborg, særdeles stærk af Bygning.
- 2) En forthjelmet Tyr i 4de Aar, tilhørende Jens Refsgaard af Ulfborg Sogn, ligeledes stærk og velstakt.
- 3) En hvid Tyr med sorte Pletter, i 4de Aar, nogenlunde stærk, og meget velstakt, tilhørende Christen Ebbensgaard paa Pallisberg.
- 4) En forthroget Tyr i 4de Aar, smuk af Skabning og Couleur, tilhørende Proprietair Tang.

Foruden disse Tyre blev endvidere præsenteret 7, som ikke fandtes præmieværdige.

Af de ånførte 4 Tyre fandtes Ole Ebbensgaards at være den bedste, Jens Nefsgaards den næstbedste, og de 2 andre af lige Godhed.

Ole Ebbensgaards Tyr blev derfor tilkjendt første Præmie, 16 Rbd. rede Sølv, Jens Nefsgaards 2den Præmie, 12 Rbd. rede Sølv, Christen Ebbensgaards og Proprietair Tangs Tyre hver 6 Rbd. rede Sølv.

Af Qvier præsenteredes:

- 1) En sort Qvie med hvid Bug, i 3die Aar, meget stærk og smuk af Bygning, samt stor efter dens Alder, tilhørende Kjøbmand Richter i Holstebro.
- 2) En sort Qvie med lidet Hvidt paa alle fire Been, smuk af Skabning og stærk af Bygning, i 3die Aar, tilhørende Ole Ebbensgaard i Ulfborg.
- 3) En sortbroget Qvie, 3 Aar, meget smuk af Couleur og stærk af Bygning, tilhørende Ole Lipsmark i Veirum.
- 4) En sortgrimet Qvie i 3die Aar, tilhørende Strandbyegaard paa Svendsholm i Staby, meget stærk og smuk af Bygning efter sin Alder, men ikke saa god som de Fornævnte.
- 5) En graabroget Qvie i 3die Aar, tilhørende Christen Sand i Bemb, temmelig stærk af Bygning og smuk af Horn og Hoved.

- 6) En sortbroget Qvie i 3die Aar, tilhørende Anders Tang i Hvolbergs Mølle, ligesom den under No. 5.
- 7) En sortbroget Qvie i 3die Aar, tilhørende Hans Melvei i Staby, meget smuk af Stabning, og tillige temmelig stor.
- 8) En graasfjernet Qvie i 3die Aar, tilhørende Proprietair Tang til Nørre-Bosborg, meget stor efter sin Alder, men ikke meget smuk.

Af disse 8 Qvier, som alle fandtes præmieverdige, blev Kjøbmand Richters Qvie tilkjendt 1ste Præmie, 8 Rbd. rede Sølv, Ole Ebbensgaards- og Ole Tjpsmarks Qvier 2den Præmie, hver 6 Rbd. rede Sølv, Strandbyegaard, Christen Sand, Anders Tang og Hans Melvei, samt Proprietair Tang 3die Præmie, hver 4 Rbd. rede Sølv.

Efterat forestaaende af Dommerne afgivne Bestemmelse var forelæst alle Tilstedeværende, bleve Præmierne for Hingsten og Tyrene uddeelte, og Eierne af de, Præmier tilkjendte, Hopper og Qvier tilkjendegivne, at Præmierne ville vorde udbetalte ved næste Dyrskue, naar det bevises, at Hopperne have Føl og Qvierne Kalve. Kreaturene bleve dernæst forsynede med Brænde, overensstemmende med Lovene.

1833 den 4de Julli holdtes Dyrskue i Holstebro udi Gjestgiver Einhovens Loft. De udvalgte Dommere vare tilstede. Ligeledes var den Konges

lige Stutteriecommission, efter forhen skeet Indbydelse, nærværende. Med Præmier belønnedes: en Hingst (5 Aar gammel, 10 Qvarteer 4 Sommer høi, tilhørende Anders Gammelby i Meiring) og en Hoppe med første Præmie, een Hoppe med anden og fire med tredje Præmie. Af Tyre tilkjendtes een første Præmie, ligeledes een anden, og fem tredje Præmie. Tolv Qvier erkjendtes præmiedygtige, hvoraf een erholdt første Præmie, tre anden Præmie og otte tredje Præmie. Præmiernes samlede Beløb udgjorde 220 Rbd., hvoraf 104 Rbd. tilkjendtes for Hingste og Hopper og 116 Rbd. for Tyre og Qvier. Den fremlagte Liste over disse Dyr viser isørigt deres Alder og Egenstaber*), samt Eiernes Navne og Præmiernes Størrelse. De isfor for Qvier tilkjendte Præmier bleve udbetalte saaledes: til Kjøbmand Richter i Holstebro 8 Rbd. r. S., til Ole Ebbensgaard og Ole Tjpsmark hver 6 Rbd. r. S., til Strandbygaard, Christen Sand, Anders Tang, Hans Melvei og Proprietair Tang til Vosborg, hver 4 Rbd. r. S. Af iaar tilkjendte Præmier udbetaltes til Gaardmand Anders Gammelby 20 Rbd. r. S. for hans Hingst. De, Tyrene i 1833 tilkjendte Præmier udbetaltes endvidere saaledes: Christen Sand i Bemb erholdt 16 Rbd. r. S.,

---

*) Disse ere angivne under følgende Rubriker: Høide, Farve, Aftegning, Hoved, Hals, Ryg, Ribbeen, Lænd, Been, Fodstifte, Slag; og for Hornqvæget — istedetfor de 3 første Rubriker — Dybde, Løb, Hove.